

VERSLAG

over de werkzaamheden van de Commissie in 1963

Mijnheer de Minister,

In 1963 heeft de Commissie haar gewone vergaderingen — drie algemene vergaderingen en zes afdelingsvergaderingen — gehouden op 28 januari, 27 mei en 28 oktober. Al deze vergaderingen hebben plaats gehad te Brussel, in de lokalen van de Universitaire Stichting.

Er werden de volgende lezingen gehouden :

1. op de algemene vergaderingen :

É. LEGROS : *Les fleurs du tonnerre.*

A. BOILEAU : *Aspekten van de tweetalige toponymie.*

De levende „tweetalige” toponymie weerspiegelt op aanschouwelijke wijze, hoewel onrechtstreeks, de aard van de betrekkingen tussen verschillende bevolkingsgroepen aan weerskanten van de taalgrens. Dit wordt in onderhavige lezing aangetoond aan de hand van een aantal groepsgewijs onderzochte Romaans-Germaanse plaatsnamen-paren uit het noord-oosten van de provincie Luik.

I. *Onafhankelijke formaties.*

„Vrije” paren, waarbij noch een semantisch noch een formantisch of fonetisch verband tussen de paar-vormende namen bestaat, ofschoon beide éénzelfde plaats aanduiden, komen nogal zelden voor (een vijftiental maximum). Ze duiden haast uitsluitend onbewoonde plaatsen in het Hertogenwoud aan. B.v. : wa. *èl hé*

dès bādèts + ptd. op *fūlebōrə* (Voulenborn), wa. *lu hā Gros-Tch'han* + ptd. *dər gēitsboš* (Geitzbusch).

Deze tweevoudige toponymische overlevering vindt haar oorsprong in het feit dat bedoelde plaatsen bezocht worden door mensen uit verschillende dorpen, die geen of weinig betrekkingen met elkaar hebben (of hadden). Het feit, dat de bewoners van het ene dorp Waals en die van het andere Diets spreken, is hier van bijkomstig belang. Als bewijs hiervoor moge erop attent gemaakt worden, dat bovenvermelde (in Jalhay gebruikelijke) benaming *lu hé dès bādèts* in het nabijgelegen Robertville evenals in Sourbrodt door *lè longue hāye* vervangen wordt, terwijl zekere bosarbeiders uit Jalhay, die wél betrekkingen hebben met die uit Membach, de Germaanse benaming (vervormd tot *vilèn'born*) aanwenden.

Een eigenaardig geval is dat van wa. *à bok'hó* + ptd. op *en lāt* (tussen Balen en Dolhain) : de oorspronkelijke (Germaanse) benaming van deze onbewoonde beboste uitgestrektheid (letterlijk = hgd. Buchholz) leeft slechts in het Waals dialect voort, terwijl de in het Platdiets gangbare op *en lāt* (in Balen opgetekend) te verklaren is, doordat die plaats later door „laeti” (mnl. *laten*) ontbost werd.

II. Eigenlijke tweetalige benamingen.

Namen-paren, die door vertaling ontstaan zijn, impliceren geregelde en duurzame betrekkingen tussen beide taalgemeenschappen en bijgevolg het optreden van een tweetalige „schakel”.

Appellatieven of samenstellingen met appellatieven uit de gewone omgangstaal worden woordelijk vertaald. B.v. : ptd. *dər grūne wēχ* = wa. *lu vète vōye*.

Het komt echter wel eens voor, dat dergelijke paar-vormende benamingen slechts „globaal” met elkaar naar de betekenis overeenkomen of dat de ene de „onvolmaakte” vertaling van de andere lijkt te zijn, b.v. : wa. *so l' hā dè leú* = ± ptd. op *en wōfplātš*. Men mag zich dan afvragen, of men in dit bepaalde geval niet eerder te doen heeft met „convergerende” (dus in zekere mate onafhankelijke) formaties, waarbij de semantische overeenkomst aan louter toeval te wijten is. Dit geldt namelijk namen met een bijvoeglijke bepaling, die de plaats beschrijft, b.v. : wa. *è bèle brouwire* = ± ptd. op *en gruste hei*, wa. *è tró dès counoúves* = ± e *gə šlanəven*. Bedoelde toponiemen duiden meestal ook onbewoonde plaatsen in het woud aan.

Bijzonder vermeldenswaard zijn de namen-paren, waarvan de betekenis door de dialectsprekers niet meer aangevoeld wordt en die men derhalve op het eerste gezicht, maar ditmaal ten onrechte, als onafhankelijke formaties zou kunnen beschouwen. B.v. : ptd. *op en rōr* = wa. *à sârt* [Aubel-Weerst], ptd. *dər mǝnəkəf* = wa. *lu mǝnerēye* [Weerst], ptd. *in dər wiŋkəl* = wa. *èl coulēye* [Moelingen], ptd. *ε gə lejəs* = wa. *à l' hayri* [Hertogewald]. Een van beide paar-vormende namen dreigt echter te verdwijnen, zodra de inheemse bevolking tweetalig geworden is. Zo wordt bovenvermeld *in dər wiŋkəl* te Moelingen meer en meer verdrongen door *in da kulei* (< wa. *èl coulēye*).

III. Germaans-Romaanse doubletten.

Schijnbare tweetalige benamingen zijn die, welke tot éénzelfde prototype teruggaan maar in beide talen een onafhankelijke, hoe-wel parallele, fonetische ontwikkeling ondergaan hebben. Ze behoren vanzelfsprekend tot de oudste toponymische lagen en duiden meestal belangrijker plaatsen aan :

a) Waalse of verwaalde gemeentecentra : Visé (wa. *vîzé* : ptd. *wĕzant*), Berneau (wa. *bièrnaw* : ptd. *bjan*), Bombaye (wa. *boubāye* : ptd. *bolbək*), enz. ;

b) „gemengde” gemeenten : Aubel (wa. *ābe* : ptd. *ōbel*), Balen (wa. *bĕlou* : ptd. *bōlā*) ;

c) Dietssprekende gemeentecentra : 's-Gravenvoeren (ptd. *vūrā* : wa. *foron*), Homburg (ptd. *homərəχ* : wa. *hōbbār*), enz. ;

d) soms ook kleinere gehuchten : Schoppem (ptd. *šopəm* : wa. *hop'hin*), Veljaren (wa. *vĭw'ri* : ptd. *vəlĵrā*), Meuschemen (ptd. *mōšmə* : wa. *moh'né*), Gorhez (ptd. *gorəχəm* : wa. *gwèrhé*), Rünschen (ptd. *rōnšā* : wa. *riyèn'se*), enz.

Zekeren zijn de mening toegedaan, dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen het al of niet voorkomen van zulke doubletten en een eventueel tweetalig-zijn van de bewoners van bedoelde plaatsen ; bovendien zou het verdwijnen van de tweetaligheid het verlies van de anderstalige vorm met zich meebrengen. Deze opvatting is te verwerpen. De vitaliteit van een doublet, d. i. het voortbestaan van de naam in een andere taal dan die welke ter plaatse zelf gesproken wordt, hangt uitsluitend af van de betrekkelijke gewichtigheid van de plaats zelf. De ligging van de plaats ten opzichte van de taalgrens is van bijkomstig belang. Met andere woorden : de uitstralingszone van een anderstalige benaming komt feitelijk overeen met de invloedssfeer van bedoelde plaats.

2. in de Vlaamse afdeling :

A. VAN LOEY : *Geminatie.*

Het oudnederlands heeft een oppositie gekend van het type *vol.le/hole* : relevant is de lengte van de geminatie (*ll*) tegenover de enkele consonant (*l*). In het middelndl. *volle/hole* is relevant de vaste resp. losse aansluiting van de consonant, of de korte resp. gerekte vocaal. Aan de verandering *vol.le* in *vole* moet *hole* : *hole* vooraf zijn gegaan ; de hier ontstane losse aansluiting heeft bij de vaste aansluiting in *vol.le* reducering van de geminaat mogelijk gemaakt, maar omgekeerd kan ook een oudere reducering van de geminaat het type *hole* naar de losse aansluiting *hole* hebben gedreven en tevens de consonant misschien hebben verslapt. In een dergelijk perspectief kan men de *v* in a° 976 *hovo* (uit *hofo*) als een lenis beschouwen (tegenover bijv. *heffen*) en aldus indirect een aanwijzing hebben van een terminus a quo van de reducering van de oudere geminaat. Een terminus ad quem levert een vorm *holle* (i. p. v. *hole*) van 1350 in West-Vlaanderen.

Na 1350 zien we nieuwe, jongere geminaten ontstaan, bijv. in *huussen*, *ruussen* (met *ss* uit *sch*). Zo heeft men een oppositie (met *-ss-*) *huussen* / (met één scherpe *-s-*) *crucen*. Dergelijke geminaten hebben verkortende invloed gehad op de voorafgaande lange vocaal : men vergelijkte de dialectische uitspraak van de vocaal (in Brabant) van *kruisen* met die van *kuisen* ; ook in *Pasen*.

M. GYSSELING : *De oorsprong van de Frans-Nederlandse taalgrens.*

De spreker geeft een uiteenzetting over het zeer complexe verschijnsel van de taalgrens. Het stelt vast dat de oorsprong en de geschiedenis van de taalgrens alleen met taalkundige gegevens bestudeerd kunnen worden. Vooraf geeft hij nochtans een zeer gedetailleerde opsomming van alle feiten die in de Latijnse teksten van de 1ste eeuw v. Chr. tot de 6de eeuw n. Chr. vermeld worden. Het staat vast dat in het begin van de 6de eeuw Franken gevestigd waren in het gebied tussen de Loire en Carbonaria, dus aan de overkant van de huidige taalgrens. In andere gebieden hebben andere Frankische stammen gekoloniseerd.

De bewegingen die de spreker heeft geschetst kunnen ook door toponymische feiten geïllustreerd worden.

J. LEENEN : *Kempens bevestigd en bekrachtigd.*

De spreker bestrijdt de stellingen van M. Gysseling.

1° De lijst van historische vormen door Gysseling meegedeeld doet zijn betoog verschenen in *Wetensch. Tijd.*, sept. 1962, betreffende de ontwikkeling *Kempens-Kempisch* te niet. (Ook dat van Pauwels in *Dietse Warande en Belfort*, aug.-sept. 1962.)

2° De vorm *Kemps* komt niet naast en tegelijkertijd voor als *Kempens*, maar slechts sedert 1600.

3° *Kemps* was de schrijfwijze van wat uitgesproken werd *Kempes*.

4° *Kempisch*, door verwarring op papier met *Kempe(n)sch* ontstaan, en hierin is Gysseling het met Leenen eens, is niet van geleerde maar van volkse oorsprong.

5° De vorm *Kempens* zou thans aanleiding tot verkeerde uitspraak kunnen zijn. De spreker merkt op dat *Kempens* nog gebruikelijke spelling is in het noorden.

6° De oudste vorm is *Kempens* (a° 1400 en vlg.) en wordt geleidelijk verdrongen door *Kemps* en tenslotte door *Kempisch*.

K. ROELANDTS : *Familiare vormen van de voornaam Frans.*

De oudste vorm van de naam in onze gewesten is *Franco*, veelvuldig in de middeleeuwse charters, in het Mnl. *Vranke*, waaruit de familienaam *Vranks*, *Vranken*, a° 1450 *Vrenksen*. In 1325 treft men reeds een familiare vorm *Frennen* aan : *Franco dictus Frennen* (Bruss.). Een afleiding op Germ. *-isk* is *Franciscus*, in de middeleeuwen als heiligennaam zeer verbreid. In de 14de e. wordt die n. reeds verkort tot *Francis*, een n. die in de 19de e. opnieuw in de mode komt. Hieruit Vla. familiare vormen : *Sies*, *Siesen* ; de kinderen van een *Sies* zijn *Siesmans*, *Sissen*. Hiervan een vorm met ronding : *Fransus*, waaruit *Sus*, *Sussen*, *Susse*, *Suske* ; gesubstantiveerd : de *siesen* of *sussen* zijn (te Leuven en omgeving) de katholieken. Reeds zo vroeg als 1310 wordt *François* (Fra. vorm van *Franciscus*) in West-Vlaanderen gevonden, *Fransoos* in 1528, doch pas in de 19de, 20ste e. is de n. alhier in die Fra. vorm in druk gebruik geweest. Afkortingen hiervan zijn : *Swa*, *Swake*, *Fa*, *Fake*, waarvan *Fakkes*, *Fokkes*, *Frakke*, *Frenne*, *Fremme* augmentatieven zijn. Het fem. is *Franciska*, in 1655 : *Frenken*.

Conclusie : wegvallen van *r* en *n*, *m*, het vormen van een

soort ablaut (*a, o, oe*), wisseling *p/f* zijn middelen om diminutieven resp. augmentatieven van de besproken naam te vormen.

V. F. VANACKER : *Enkele syntaktische gegevens uit de dialektatlassen.*

Spreker heeft aan de hand van materiaal uit de Gentse Dialektatlassen onderzocht op welke wijze de ontkenning *niet veel meer* in zin 15 : Vastenavond wordt niet veel meer gevierd, in de dialekten beneden de Moerdijk wordt weergegeven. Het grootste deel van Oost-Vlaanderen, gans Brabant en de zuidelijke helft van Antwerpen voegen tussen *veel* en *meer* een ontkennend element *nie(t)* : *nie(t) veel nie(t) meer*. Frans-Vlaanderen en het grootste deel van West-Vlaanderen kan men als een bijna homogeen gebied met *niet veel meer* beschouwen. Deze vorm schijnt ook de enig mogelijke te zijn in een brede grensstrook die aansluit bij de Nederlandse provincies Noord-Brabant en Limburg. Naast *niet veel meer* en *niet veel nie(t) meer* komt nog als derde vorm voor : *niet meer veel*, waar de ontkenning volledig gebeurt door het vooraangeplaatste element *niet meer*. Deze vormen worden gebruikt in Frans-Vlaanderen, ook in het Brusselse en te Halle, maar vooral in de zuidwestelijke helft van Limburg.

Uit de vergelijking met enkele vormen uit ander materiaal blijkt dat men voor het al dan niet vooropplaatsen van *niet meer* rekening zal moeten houden met de aard van het ontkende woord.

3. in de Waalse afdeling :

A. BOILEAU : *Éléments romans dans la toponymie germanique de la région d'Outremeuse.*

M. A. ARNOULD : *Le nom de Mariembourg.*

J. HERBILLON : *Ancien wallon ju(w)erie « office de juge » et jus(te) « capitaine » (1).*

É. LEGROS : *Le suffixe -oire en wallon.*

É. LEGROS : *Plantes du bon Dieu et plantes du diable (2).*

(1) Verschenen in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, XLI, 1963, Nr. 3, blz. 809-814.

(2) Verschenen in *Le Pays de saint Remacle*, Nr. 3, 1964, blz. 69-82.

De *samenstelling van de Commissie* is als volgt gewijzigd : de heer M. A. ARNOULD is tot gewoon lid verkozen ter vervanging van de heer A. VINCENT ; de heer A. GOOSSE, professor aan de Leuvense Universiteit, is tot briefwisselend lid verkozen. De Commissie had het afsterven te betreuren van de heer J. LINDEMANS ; hij was in 1926 tot briefwisselend lid verkozen en in 1939 gewoon lid geworden.

Het *bestuur van de Commissie* voor de periode 1963-1965 werd als volgt samengesteld : de heer J. L. PAUWELS, algemeen voorzitter ; de heer J. WARLAND, algemeen secretaris ; de heer M. A. ARNOULD, ondervoorzitter van de Commissie ; de heer J. LEENEN, voorzitter van de Vlaamse afdeling ; Mevr. C. TAVERNIER-VEREECKEN, secretaris van de Vlaamse afdeling ; de heer J. HERBILLON, voorzitter van de Waalse afdeling ; de heer A. BOILEAU, secretaris van de Waalse afdeling.

Publicaties van de Commissie : Deel XXXVII (1963) van de *Handelingen van de Commissie*, verschenen in 1964, bevat — buiten het gewone administratieve gedeelte — toponymische, anthroponymische en dialectologische bijdragen door de heren J. HERBILLON, H. VANGASSEN, M. GYSSELING en C. WIJFFELS, de kritische bibliografie „La philologie wallonne en 1962” door de heer É. LEGROS en de anthroponymische bibliografie „De persoonsnamenstudie in 1959, 1960 en 1961” door de heer K. ROELANDTS. De druk van nr. 10 der *Werken* van de Vlaamse afdeling, van deel II van het *Belgisch Repertorium der Familienamen* en van nr. 11 der *Mémoires* van de Waalse afdeling werd voortgezet. De Vlaamse afdeling is van plan als nr. 11 van haar *Werken* verzamelde studies door de heer J. LEENEN, betiteld *De Limburgse taalgouw*, uit te geven.

De uitgaven van de Commissie werden regelmatig rondgedeeld aan alle instellingen, tijdschriften en personen met

wie wij *ruilbetrekkingen* onderhouden. Er werd een ruilakkoord gesloten met het Deutsches Seminar, Niederdeutsche Abteilung, van de Universiteit Kiel; het betreft de ruil van onze Handelingen tegen de afleveringen van het *Niederdeutsches Wörterbuch*. Vijfentachtig exemplaren van de Handelingen werden de seminaries voor dialectologie van de vier Belgische universiteiten ter beschikking gesteld voor de studenten die bijzonder belang stellen in toponymie- en dialectstudies.

In zaken van *straatnaamgeving of straatnaamverandering* werd de Commissie door de volgende vijftien gemeenten geraadpleegd: Andrimont, Baal, Bellegem, Bergen, Beyne-Heusay, *Boncelles, Brugge, Brussel, Carnières, Ciply, *Couture-Saint-Germain, Dave, Dour, Esneux, Evere, *Gesves, Ghlin, Grivegnée, Hamme, Hemiksem, Herstal, Hoei, Humbeek, *Kallo, Kelmis, Klabbeek, Koekelberg, Lier, Ligny, Luik, Machelen, Malmedy, Marcinelle, Melle, Mons-lez-Liège, Montignies-le-Tilleul, Néchin, *Nijvel, Oostende, Overboelare, Ploegsteert, Profondeville, Quaregnon, Rouvreur, Roux, Saint-Servais (Namur), Schoten, Sint-Martens-Latem, Spa, Strépy-Bracquegnies, Tamines, Templeuve, Temse, Tielrode, Ukkel, Verviers, Viesville, Ville-sur-Haine, Vottem, Walcourt, Waulsort, Winksele, Zelzate, Zichem, Zullik. Het sterretje kenmerkt de gemeenten die er bij de keuze van de voorgestelde namen zorgvuldig op gelet hebben hun aangeërfde oude namenschat te bewaren.

De Commissie heeft haar toestemming verleend tot de verandering van sommige gemeentenamen: *Fosse* (arrondissement Namen) wordt *Fosses* (de Commissie raadt *Fosses-la-Ville* aan), *Jupille* wordt *Jupille-sur-Meuse*, *Morlanwelz* wordt *Morlanwelz-Mariemont*. Ze heeft haar advies voorbehouden in het geval van *Clabecq* (arr. Nijvel)

en *Rebecq-Rognon* ; deze gemeenten hadden verzocht de Nederlandse naam (Klabbeek, Roosbeek) af te schaffen ; maar de Commissie heeft besloten op nadere inlichtingen te wachten betreffende het officieel karakter van de anders-talige benamingen in ééntalige gebieden.

Gedurende het verslagjaar heeft de Commissie de *taalkundige revisie van de geografische namen der nieuwe stafkaart*, uitgegeven door het Militair Geografisch Instituut, voortgezet. Voor de Vlaamse afdeling heeft het Instituut voor Naamkunde te Leuven 1590 toponiemen onderzocht, die in de dossiers van de volgende negenenvijftig gemeenten voorkomen : Asse, Assent, Baardegem, Bekkevoort, Berg, Blaasveld, Bonheiden, Boom, Brussegem, Duffel, Eindhout, Erembodegem, Essene, Hamme, Heffen, Heikruis, Heindonk, Hekelgem, Herdersem, Herfelingen, Herne, Hèver, Hofstade, Hombeek, Kaggevinne, Kampenhout, Kapelle-op-den-Bos, Kobbegem, Leest, Mazenzele, Mechelen, Meldert, Merchtem, Mollem, Moorsel, Muizen, Nieuwenrode, Onze-Lieve-Vrouw-Waver, Opwijk, Ramsdonk, Reet, Ruisbroek, Rumst, Sint-Katelijne-Waver, Sint-Pieters-Kapelle, Terhagen, Tisselt, Tollembeek, Veerle, Viane, Vorst, Waanrode, Walem, Wommel, Wieze, Willebroek, Wolvertem, Zemst, Zichem.

Voor de Waalse afdeling hebben de heren J. HERBILLON en É. LEGROS 1619 toponiemen bestudeerd, die in de dossiers van de volgende vierentachtig gemeenten voorkomen : Anserœul, Antoing, Anvaing, Arc-Ainières, Bailleul, Barry, Bagnies, Beclers, Blandain, Braffe, Bruyelle, Bury, Calonne, Celles, Chercq, Cordes, Dergneau, Dottignies, Ere, Escanaffles, Espierres, Esplechin, Esquelmes, Estaimbourg, Estaimpuis, Evregnies, Fontenoy, Forest, Froidmont, Froyennes, Gallaix, Gaurain-Ramecroix, Hacquegnies, Havinnes, Helchin, Hérinnes, Herquegnies,

Herseaux, Hertain, Hollain, Hollain-Merlin, Kain, Lamain, Leers-Nord, Luingne, Marquain, Maubray, Maulde, Melles, Molembaix, Montrœul-au-Bois, Mont-Saint-Aubert, Mourcourt, Mouscron, Néchin, Obigies, Orcq, Pecq, Péronnes, Pipaix, Popuelles, Pottes, Quartes, Ramegnies-Chin, Rumes, Rumillies, Saint-Léger, Saint-Maur, Taintignies, Templeuve, Thieulain, Thimougies, Thumaide, Tournai, Vaulx, Velaines, Vezon, Warchin, Warcoing, Wasmes-Audemez-Briffœil, Wattripont, Wez-Velvain, Willaupuis, Willemeau.

Talrijke leden van de Commissie hebben het VIIIe Internationaal Congres voor Onomastische Wetenschappen (Amsterdam, 27-31 augustus 1963) bijgewoond, waar de Commissie officieel vertegenwoordigd werd door de heer J. HERBILLON voor de Waalse afdeling en door de heer M. GYSSELING voor de Vlaamse afdeling.

Met verschuldigde hoogachting,

Brussel en Luik, 27 januari 1964,

De Secretaris,

J. WARLAND.

De Voorzitter,

J. L. PAUWELS.
